

הרביעית" כללה יותר פועלים ו"חלוצים" חסרי-הון ומחפשי-עבודה מן ה"עליה" המ- פוארת שקדמה לה. מסתבר גם כי תרומתה של "העליה הרביעית" לצמיחה הכלכלית של ארץ-ישראל—כתום תקופת המשבר הק- צרה—היתה תרומה מכרעת וחשובה ומה שהצטייר ככשלון, כשנבחנה התקופה בעי- ניים אידיאולוגיות, לא היה אלא הצלחה חשובה.

אפשר להצטער, כמובן, שלא הרחיב גל- עדי את המסגרת ולא כלל בה צדדים נוס- פים של דמות ה"יישוב" בתקופה הנדונה, אך אין ספק בחשיבות תרומתו להבנת התהליכים הכלכליים והמדיניים ב"יישוב העברי" בתקופת המנדט הבריטי.

י.ש.

בהיקלט עם

מ-1949 עד 1953 ניהל ד"ר אברהם שטרנ- ברג את "השירות הרפואי לעולה". השנים הן שנות הזרימה ההמונית לארץ-ישראל, שבתוך פרקי-זמן קצר הכפילה את אוכלו- סייתה המדינה, בעקבות החלטה היסטורית, שנתקבלה לא בלי עירעורים וספקות. כני- סתם של למעלה מחצי מיליון נפש, רובם מארצות האסלאם ובעיקר מצפון-אפריקה, חוללה שינוי מכריע בהרכב הדמוגרפי וה- חברתי של ישראל והעמידה בפני שורה של בעיות קליטה חמורות—כלכליות, תר- בותיות, חברתיות ואחרות. זהו סיפורו של אפוס חברתי גדול, שחרף הפתרים הרש- מיים שנקשרו לו רחוק היה מן המציאות היומיומית במידה שחומריתה ניפרת דווקא בימינו, כתום עשרים שנה לערך. "יישוב" ותיק, שעת-הזה עברה עליו מלחמה קשה וחלקו מורכב אף הוא אנשים שהגיעו לאחר מלחמת-העולם; ביורוקרטיה ממשלתית חד- שה, האמונה לשמור על מקורות העצמה הפוליטיים; מסורת של קליטה מפלגתית כדרך בדוקה ביותר לגיוס מצביעים; הת-

לפני דן גלעדי עמדה מוסכמה היסטורית מורשת והוא הצליח להפריכה ולהעניק למציאות ה"יישובית" בתקופה הנדונה ממד חדש, תואם יותר את העובדות ומוחשי למדי, על אף חסרונם של נתונים בתחום חברתי והתרבותי, הפוגם בשלמות הת- מונה. גלעדי בדק את תקופת "העליה הרבי- עית" מתוך שלש מגמות עיקריות: (א) לבחון את הרכבה הסוציאלי של "עליה" זו; (ב) לבחון את שרשי המשבר הכלכלי שהביאה עמה (1926/7) ולבדוק את ההנ- חה המקובלת כי "העליה הרביעית" היתה כשלון ציוני חרוץ; (ג) לעמוד על ההשפ- עות המכריעות שהיו לה על המבנה החבר- תי והכלכלי ועל דפוסי הפעילות הפוליטיים והתגובות האידיאולוגיות בחברה ה"יישו- בית". גלעדי עושה מלאכה חשובה של ניתוח מוסכמות ומוכיח כי, במונחים כל- כליים "טהורים", תרם ההון הפרטי לצ- מיחה הכלכלית של המשק ה"יישובי" הר- בה יותר מן ההון ה"לאומי"-הציבורי. על רקע זה דווקא מזדקרת תופעת חולשתו הפו- ליטית של ההון הפרטי לעומת עצמתן הפו- ליטית של מפלגות הפועלים, שינקו מן ההון ה"לאומי" (גלעדי אינו מביא נתונים על הצבר ההון-העצמי של ההסתדרות, אך בתקופה הנדונה לא היה הצבר כזה כלל למעשה). לא פחות מכך נמצא כאן הסבר לאחת התופעות המרכזיות והקובעות בתול- דות ה"יישוב" (והמדינה); רכישת הגמוניה פוליטית על-ידי מפלגות הפועלים, ובראשן "אחדות העבודה" ואחריה מפא"י (1930), שהתגבשה והתממשה דווקא תוך כדי "הע- ליה הרביעית". לפחות הסבר אחד לכך הוא הרכבה חברתי של "העליה הרבי- עית". הנתונים שמביא גלעדי מוכיחים כי רק הגל הראשון של "העליה" הפולנית היה מורכב עולים בעלי הון זעיר המחפש השקעה קלה שעה שערכו הריאלי יורד והולך ואינו מספיק לתנאי הארץ. בכללה היתה "העליה הרביעית" דומה בהרכבה החברתי ל"עליה השלישית". זו האחרונה, אגב, כללה לא מעט בעלי-הון שהצטרפו ל"בורגנות" הארצישראלית, ואילו "העליה

* אברהם שטרנברג: בהיקלט עם; הקי- בוך המאוחד, 1973; 180 עמ'.

שזרם לארץ-ישראל בתקופת המנדט ואת כספי המגביות, המלוות והשילומים שזרמו אליה מאז קום המדינה; הללו סיפקו את חומר-הדלק הבסיסי של הצמיחה הכלכלית. התלות המכרעת בזרימה שוטפת של ההון ובמקורותיו הטביעה חותם עמוק ובלתי-נמחה על הפוליטיקה ה"יישובית" ועל האי-דיאלוגיה ה"יישובית", ולא פחות מכך על המדיניות, האידיאולוגיה והמשטר הכלכלי של מדינת-ישראל. ההון, שבדרך-כלל זרם בלי התחשבות בגורם הרווחיות ולא כהון-השקעה פינאנסי המחפש רווחים מהירים, איפשר ל"יישוב" להתגבר על קשיים אוב-ייקטיבים גדולים, כגון היעדרו של שוק פנימי גדול ומשטר כלכלי מנדטורי שהטיל הגבלות של מכסים, מטבע ומיסוי על הכל-כלה ה"יישובית". זרימת ההון הונעה על-ידי גורמים שמחוץ לכלכלה. הגידול הדמו-גרפי כתוצאה מהגירה הרחיב את השוק

נכרות והסתגרות—כל אלה קיבלו אז את פניה של "עליה" לא-סלקטיבית, חסרת מוטיבציה חלוצית או לאומית, משפחות גדולות ועניות, קצתן משרידי היהדות האי-רופית וקצתן מארצות המוגדרות כ"בלתי-מפותחות". אין לשכוח גם את תקופת המחסור והצנע ואת מיעוט המשאבים החמ-ריים.

ד"ר שטרנברג אינו מתעלם מן הסיבות שהצמיחו את הקשיים, אך ניכר בו שעודו דואב על היחס הקר שזכו לו ה"עולים" במחנות, מחנות שהיו עולם סגור של סבל ובדידות. הוא מתאר כמה מן העובדים המר-כזיים של השירות הרפואי, שראו בעבודתם שליחות אנושית וייעוד לאומי, ומעמידם לעומת פקידי המשרדים, עד שהוא נמצא פוער תהום בין ה"מתנדב" לבין "ממלא-התפקיד", ובסופו של חשבון בין "חלוציות" ל"ממלכתיות". שורותיו ספוגות געגועים על תורה-זהב של ה"חלוציות". אגב כך מתעלם הכותב מן העובדות שמביא הוא עצמו באשר לחלקם הדל של ארגונים וולונטאריים בקליטת העליה.

חידת הצמיחה הכלכלית

הדגם של הכלכלה הישראלית הוא דגם יחיד-במינו בעידן החדש: תהליך של צמי-חה כלכלית המעביר בתוך יובל-שנים ארץ תת-מפותחת לדרגה של משק תעשייתי וטכ-נולוגי תוך כדי קליטתה של הגירה רחבת-ממדים. המפתח לחידה כלכלית זו הוא באיכות האנושית של אוכלוסיית ההגירה, ובמידה לא מעטה גם במוטיבציה האידיאית והנפשית של תהליך הקליטה וההתערות בארץ. אך מפתח זה אין די בו לפתרון החידה של הצמיחה הכלכלית בארץ-ישראל המנדטורית ובמדינת-ישראל. יש להוסיף עליו את ההון—בין הציבורי ובין הפרטי—

* דוד הורוביץ: חידת הצמיחה הכלכלית / מחקר הדוגמה הישראלית; עברית: יוחנן עומרי; ספרית פועלים / ספרי דעת זמננו, 1973; 155 עמ'.

	ספרים חדשים בהוצאת דביר
8.90	ויליאם פוקנר הדב — הראשונים
8.90	א.ת.א. הופמן האחוזה העלמה דה סקודרי
11.—	ק.ג. יונג האני והלא מודע
11.—	ק.ג. יונג הפסיכולוגיה של הלא מודע
	בכל חנויות הספרים